

การใช้แบบคัดกรองสังเกตอาการด้านจิตใจ สำหรับ อสม.

แบบสังเกตอาการด้านจิตใจ สามารถช่วยคัดกรองผู้ที่มีอาการด้านจิตใจ ซึ่งอาจมีแนวโน้มจะป่วยเป็นโรคจิตได้ ผู้ใช้เครื่องมือนี้ได้คือบุคลากรสาธารณสุขตั้งแต่ระดับ อสม.ขึ้นไป มีทั้งหมด ๖ ข้อ ใช้ในการสังเกต/สัมภาษณ์ คำตอบมี ๒ ข้อเลือก คือ “มี” และ “ไม่มี”

คำแนะนำ แบบสังเกตอาการด้านจิตใจ ใช้คัดกรองผู้ที่มีความเสี่ยงต่อความผิดปกติด้านจิตใจ โดย อสม. ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง “มี” หรือ “ไม่มี” ที่ตรงกับอาการที่เกิดขึ้น (ภายใน ๒ สัปดาห์จนถึงปัจจุบัน) ซึ่งได้จากการสังเกต / สัมภาษณ์)

แบบสังเกตอาการด้านจิตใจ (ข้อ ๑ - ๖)

ข้อที่ ๑ แยกตัว ไม่ยุ่งกับใคร โดยพิจารณาจากพฤติกรรมต่อไปนี้

- เก็บตัวอยู่แต่ในห้อง
- แยกตัวอยู่คนเดียว ไม่ยุ่งกับใคร

ข้อที่ ๒ แต่งตัวแปลกๆ สกปรกรกรุงรัง โดยพิจารณาจากพฤติกรรมต่อไปนี้

- สวมเสื้อผ้าที่สกปรกโดยไม่ยอมเปลี่ยนหรือเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่วันละหลายๆ ครั้ง
- ไม่สนใจความสะอาดของร่างกาย เช่น ไม่อาบน้ำ หนวดเครา หรือผมเผ้ารุงรังสกปรก
- แก้วน้ำในที่สาธารณะ
- ใส่เสื้อผ้าสีฉูดฉาดและแต่งตัวด้วยเครื่องประดับมากไปกว่าเดิมจนผิดปกติ

ข้อที่ ๓ พูดคนเดียวเหมือนตอบโต้กับคนอื่น โดยพิจารณาจากพฤติกรรมต่อไปนี้

- พูดคนเดียวไปเรื่อยๆ
- เปลี่ยนเรื่องพูดไปเรื่อยๆ เนื้อหาไม่สัมพันธ์กัน
- พูดมากหรือพูดเร็วกว่าผิดปกติ
- ได้ยินเสียงเหมือนมีคนมาพูดด้วย
- พูดโต้ตอบกับเสียงโดยไม่เห็นตัวตน

ข้อที่ ๔ หวาดระแวงโดยไม่สมเหตุผล โดยพิจารณาจากพฤติกรรมต่อไปนี้

- หวาดระแวงกลัวคนจะมาปองร้ายหรือทำร้าย
  - คิดว่าตนเองถูกกลั่นแกล้งหรือถูกจับผิด
  - ระแวงว่ามีคนคอยติดตาม
  - มีความคิดว่ามีอำนาจบางอย่างมาบังคับ
  - คิดว่าคนรอบข้างมักนินทาหรือพูดถึงตนเอง
  - มีความเชื่อหรือมีความคิดที่ไม่มีเหตุผลและไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรม
- สะสมอาวุธไว้ป้องกันตัวจากความระแวง

ข้อที่ ๕ ทำอะไรแปลกๆ ผิดจากคนปกติ โดยพิจารณาจากพฤติกรรมต่อไปนี้

- หัวเราะหรือร้องไห้โดยไม่มีเหตุผล
  - อารมณ์เปลี่ยนแปลงไปมา
  - กราบไหว้บ่อยโดยไม่มีเหตุผล
- เก็บสะสมสิ่งของที่ไม่มีประโยชน์ เช่น เศษขยะ เศษกระป๋อง เศษขวด ฯลฯ

ข้อที่ ๖ พูดหรือบอกคนรอบข้างว่าเห็นภาพที่คนอื่นไม่เห็น โดยพิจารณาจากพฤติกรรมต่อไปนี้

- ทำตามภาพที่เห็นบอกให้ทำ
- ทำท่าทางเหมือนโต้ตอบกับใคร

การให้คะแนนและการแปลผล

การให้คะแนน แบบสังเกตอาการด้านจิตใจทั้งหมด ๖ ข้อ ให้คะแนน ดังนี้

ตอบ	ไม่มี	ให้	๐	คะแนน
ตอบ	มี	ให้	๑	คะแนน

การแปลผล

มีอาการ ๐ ข้อ หมายถึง ไม่มีความผิดปกติด้านจิตใจ

มีอาการ ๑ ข้อ หมายถึง สงสัยว่าอาจมีความผิดปกติด้านจิตใจ

ให้ อสม. ประเมินซ้ำภายใน ๑ เดือน

มีอาการ ๒ ข้อขึ้นไป หมายถึง มีความเสี่ยงต่อการเกิดความผิดปกติด้านจิตใจ

ให้ อสม. แจ้งบุคลากรสาธารณสุขในพื้นที่

เพื่อประเมินซ้ำและให้การดูแลรักษาต่อไป

ขั้นตอนการใช้แบบสังเกตอาการด้านจิตใจ

๑. ชี้แจงการคัดกรองอาการด้านจิตใจให้กับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อขอความร่วมมือและสร้างความเข้าใจ ความสำคัญของการคัดกรอง ดังตัวอย่างการพูดชี้แจง ดังนี้

“อาการด้านจิตใจเป็นสัญญาณเบื้องต้นของการเจ็บป่วยทางจิตเวช ซึ่งเป็นโรคที่เกิดจากการทำงานของสมองผิดปกติ มีผลต่อพฤติกรรมและอารมณ์ ทำให้หงุดหงิดง่าย ไม่มีสมาธิ ควบคุมพฤติกรรมตัวเองไม่ได้ อาจส่งผลกระทบต่อคนรอบข้างได้ ถ้ารีบคัดกรองแล้วเจอเร็ว รักษาเร็วก็อาจทำให้สมองของเรากลับมาทำงานได้ดีขึ้นค่ะ / ครับ วันนี้... ดิฉัน / ผม จึงมาเพื่อทำการคัดกรองอาการด้านจิตใจ ถ้าสงสัยว่ามีอาการด้านจิตใจเราจะหาวิธีการช่วยเหลือกันทันทีค่ะ / ครับ”

“ดังนั้นวันนี้ ดิฉัน / ผม...จึงขออนุญาตทำการสัมภาษณ์ แต่หากไม่อนุญาตก็จะไม่ดำเนินการสัมภาษณ์ใดๆ และถ้าอนุญาต จะทำการสัมภาษณ์ต่อไป”

๒. กรณีที่ได้รับอนุญาต ให้ใช้แบบสังเกตอาการด้านจิตใจ เน้นการถามถึงอาการที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาที่กำหนด

๓. ให้ถามทีละข้อคำถาม โดยเว้นจังหวะ ในแต่ละอาการ

๔. ในขณะที่ถาม หากผู้ถูกถามไม่เข้าใจ ให้ถามซ้ำ ไม่ควรอธิบายหรือขยายความเพิ่ม ควรถามซ้ำจนกว่าผู้ถูกถามได้ตอบตามความเข้าใจด้วยตนเอง

๕. ถามให้ครบทุกข้อ เมื่อได้คำตอบให้แปลผล

๖. ดำเนินการหลังจากการคัดกรองแล้วให้แจ้งผลและให้สุขภาพจิตศึกษาเรื่องโรคจิตเบื้องต้น มีขั้นตอนดังนี้

๖.๑ แจ้งผลการคัดกรองโดยตรงไปตรงมา ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย เช่น

“ จากผลการคัดกรองพบว่า (ชื่อ)... มีอาการด้านจิตใจเป็นสัญญาณเตือนเบื้องต้นของการเจ็บป่วยทางจิตเวช ซึ่งเกิดจากการทำงานของสมองผิดปกติได้ ถ้าจะให้แน่ใจต้องให้พยาบาล / นักวิชาการสาธารณสุขที่ รพ.สต. ตรวจสอบอีกครั้ง ซึ่งอาจจะไม่เป็นโรคนี้อีกได้”

๖.๒ ประเมินความรู้เดิมของผู้ได้รับการคัดกรองว่า มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับโรคจิตมากน้อยเพียงใด โดยการถามและรับฟัง เช่น

“ไม่ทราบว่าคุณ...เคยได้ยินไหมว่าโรคจิต หมายถึงอะไรและมีอาการอย่างไรค่ะ / ครับ”

๖.๓ หากผู้ได้รับการคัดกรองตอบว่า “เคยไต้ยีน” ให้ถามต่อว่า **“ไต้ยีนจากไหนคะ/ ครับ”** ให้ผู้รับการคัดกรองตอบแหล่งที่มาที่เคยไต้ยีน จากนั้นถามต่อว่า

“ที่เคยไต้ยีนมา พอจะจำได้มั้ยว่าโรคนี้อะไร”

จากนั้นให้ข้อมูลเพิ่มเติมที่จำเป็นในส่วนที่ผู้รับการคัดกรองขาดหรือผู้ที่รับการคัดกรองเข้าใจคลาดเคลื่อน

๖.๔ ถ้าผู้ได้รับการคัดกรองตอบว่า “ไม่เคยไต้ยีน” ให้ข้อมูลที่จำเป็นแก่ผู้รับการคัดกรอง เช่น

“โรคนี้อะไรเกิดจากความผิดปกติของสารในสมอง หรือการใช้สารเสพติด ทำให้ผู้ที่ไต้ยีนมีความผิดปกติหลงผิด หูแว่ว...ได้”

“โรคจิตสามารถรักษาให้หายได้ หากป่วยเป็นครั้งแรก แล้วกินยาต่อเนื่องตามแพทย์สั่ง”

๖.๕ ตรวจสอบความเข้าใจและแสดงความใส่ใจในความรู้สึกของผู้รับการคัดกรอง เช่น

“เป็นยังไงบ้างคะ / ครับ หลังจากทราบว่าตนเองมีแนวโน้มที่จะป่วย หรือสงสัยว่าเป็นโรคจิตแล้ว รู้สึกอย่างไรบ้าง”

๖.๖ เน้นว่า การคัดกรองนี้บอกได้แค่ว่ามีอาการด้านจิตใจซึ่งเป็นเพียงแนวโน้มหรือสงสัย เป็นโรคจิต ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นโรคจิตจริงๆ อาจจะเป็นหรือไม่เป็นก็ได้ ต้องไปรับการประเมินเพิ่มเติมและส่งตรวจวินิจฉัยโรคกับแพทย์ จึงจะทราบว่า เป็นโรคจิตหรือไม่ และมีความรุนแรงระดับใด

๖.๗ แนะนำให้ไปรับการประเมินด้วยแบบคัดกรองโรคจิตกับพยาบาล / นักวิชาการสาธารณสุข ที่ รพ.สต.ใกล้บ้าน โดยเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการไปรับการตรวจประเมิน

“ไปรับการตรวจประเมินจากพยาบาล / นักวิชาการสาธารณสุข เพื่อที่จะทราบว่า ชื่อ...มีแนวโน้มป่วยเป็นโรคจิตหรือไม่ เพื่อประโยชน์ในการดูแลตนเอง และสามารถรักษาได้ทันช่วงที่ ก่อนที่โรคจะเป็นมากขึ้น หรือถ้าไม่เป็นก็จะสบายใจ”

๖.๘ บันทึกชื่อ นามสกุลของผู้ที่ได้รับการคัดกรอง ที่สงสัยมีอาการด้านจิตใจ เพื่อส่งต่อข้อมูลให้เจ้าหน้าที่ รพ.สต. ในการดูแลช่วยเหลือและติดตามไปรับการประเมินด้วยแบบคัดกรองโรคจิตต่อไป

๖.๙ กรณีที่ได้ข้อมูลจากการสอบถามว่าผู้ที่สงสัยมีอาการด้านจิตใจ อาจจะไม่เป็นไปตามคำแนะนำ ให้แจ้งเจ้าหน้าที่ รพ.สต. โดยตรง เพื่อให้การดูแลช่วยเหลือต่อไป